

Шимановська Лариса Миколаївна,
начальник відділу Департаменту оперативно-технічних заходів Національної поліції України

Науковий керівник: проректор Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник *Мінченко С. І.*

ДЕТЕРМІНАНТИ ВИВЧЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Слід зазначити, що за офіційними статистичними даними Генеральної прокуратури України у 2014 році на території України було зареєстровано 18636 корупційних злочинів, у 2015 році – 18625, у 2016 році – 18866 і, у 2017 році – 20727 злочинів. Як ми бачимо, у 2017 році кількість зареєстрованих корупційних злочинів зріс у порівнянні з 2014–2016 роками, що свідчить про певні зрушення у боротьбі з корупцією в державі.

Опитування проведене у вересні-жовтні 2017 року Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та фірмою «Юкрейніан соціолоджі сервіс» показало, що майже половина населення – 44 % – оцінює корупцію як найбільш серйозну проблему в Україні. Серед тих осіб, які стикалися з корупцією більшість (51 %) робили це у медичних установах, у вищих навчальних закладах (24 %), у місцевих органах влади (близько 15 %) [1].

Зазначене свідчить, що протидія корупції в сфері вищої освіти в українському суспільстві й досі залишається дуже актуальною. У суспільстві, особливо серед молоді, сформувався культ грошей і влади, а не культ розуму і знань.

Тому ефективність боротьби з корупційними проявами потребує вивчення їх чинників. Причини, що спричиняють та провокують корупцію, можуть бути розкриті через встановлення факторів корупції, а саме явищ, процесів, чинників, які здійснюють детермінуючий вплив на зазначене антисоціальне явище.

Відповідно до теорії кримінології детермінанти злочинності класифікуються за рівнем впливу на злочинність, за природою виникнення та за змістом.

Розглянемо детермінанти корупційних злочинів у сфері освіти за змістом. Відповідно до Концепції боротьби з корупцією на 1998–2005 роки, затвердженій Указом Президента України від 24 квітня 1998 року № 367/98 вказані детермінанти корупційних злочинів можна поділити на політичні, економічні, правові, організаційно-управлінські і морально-психологічні криміногенні фактори [2].

1. Політичні: прорахунки в політиці реформування Української держави і суспільства; гальмування назрілих політичних процесів; що призвело до незавершеності формування політичної системи; політична

нестабільність існуючих політичних інститутів; дисбаланс функцій та повноважень гілок влади; відсутність ефективного контролю за діяльністю влади; невизначеність і необґрунтованість антикорупційної політики.

2. Економічні: кризові явища в економіці; криміналізація й тіннізація економіки; надмірне втручання держави в економіку.

3. Організаційно-управлінські: недосконала система організації влади; неефективна система державного управління; гіпертрофовані повноваження бюрократичного апарату; недосконалість формування владних структур.

4. Правові: незабезпечення в органах державної влади верховенства права та закону; безсистемна, необґрунтована зміна законодавства.

5. Морально-психологічні: деморалізація суспільства, девальвація моральних цінностей; дух невизначеності і непевності у завтрашньому дні; невизнання населенням корупції як соціального зла [3].

У зв'язку з цим проаналізуємо детермінанти за змістом, які сприяють виникнення корупційних злочинів у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ):

до політичних чинників можна віднести:

- відсутність на нормативному рівні цілісної системи засобів запобіжного впливу на причини та умови, що сприяють корупції та корупційним діям;

- неправильне, передусім унаслідок вибіркового підходу, застосування правових норм, що призводить до того, що виявляється переважно «дрібна» корупція; породжує «легальну» великомасштабну корупцію, яка «прикривається» неправомірними за суттю, але відповідними за формою офіційними рішеннями;

- до економічних:

- низький рівень оплати праці при великому обсязі навантаження, недостатні можливості для самореалізації високоосвічених людей, що призводить до спокуси поповнити свій бюджет шляхом академічної корупції

- нерозвиненість сучасного ринку праці з точки зору низького попиту на висококваліфікованих фахівців (відсутність зв'язку навчання і підготовки у ВНЗ із працевлаштуванням та заробітною платнею);

- особливість освітнього процесу, де виокремлюються специфічні чинники, що сприяють поширенню корупційних практик, зокрема: державне замовлення й боротьба ВНЗ за місця державного замовлення, що блокує можливість відрахувань студентів;

- до організаційно-управлінських:

- застарілий рівень навчального процесу (консервативна методологія викладання і навчання, відсутність зовнішнього оцінювання на етапах навчання у ВНЗ, суб'єктивність оцінювання знань студентів (оцінюють викладачі, які й викладають дисципліну, відсутність зовнішнього моніторингу, державне замовлення й боротьба

ВНЗ за місця державного замовлення, що блокує можливість відрахувань студентів);

- низький рівень громадського контролю за екзаменаційними сесіями та пасивність студентського самоврядування в питаннях викоринення корупції;

- відсутність пошани до викладацької роботи з боку студентів;

- до правових:

- недоскональна законодавча база, яка регулює освітянську діяльність та антикорупційну діяльність в комплексі (багато положень є такими, що дозволяють неоднозначно тлумачити закон, низка положень не є до кінця узгодженими між собою, також є необхідність її систематизації та уніфікації);

- до морально-психологічних:

- загальне знецінення моральності як необхідної складової, що визначає поведінку; низька цінність саморозвитку; низька цінність освіти та знань, як наслідок, утрата мотивації: на рівні студентства до набуття знань; на рівні викладацького складу – до сумлінного виконання професійних обов'язків;

- розчарування й апатія з боку викладачів до навчального процесу через низьку винагороду за роботу та відсутність можливості для професійного їх зростання (багато викладачів йдуть працювати в інші сфери або йдуть за кордон);

- відсутність умов для професійного зростання викладачів;

- небажання частини студентів докладати зусиль для набуття знань і пошук шляхів незаконного отримання позитивної оцінки за екзамен, курсову роботу, диплом, провокуючи своїми діями викладача;

- бездіяльність студентів, які мають свої підстави для корупційних дій (наявність різних способів фінансування освіти, зокрема освіта за контрактом – менш корумпована, бюджетна – має поле для розвитку корупції);

- замовчування студентами випадків давання і вимагання грошової чи іншої матеріальної винагороди (усі спроби отримати інформацію через телефони довіри, скриньки, включення представників студентів до вчених рад, приймальної комісії поки що реальних результатів не дають) [4, 5].

З огляду на викладене подолання корупції у сфері вищої освіти необхідно здійснювати на різних рівнях, зокрема:

- удосконалення нормативної бази, зокрема визначення поняття «корупція у сфері освіти», яке повинно полягати в умисному використанні особою займаної посади в корисливих цілях для особистого збагачення чи збагачення інших осіб;

- підвищення оплати праці викладачам, посилення відповідальності працівника освіти за вчинення корупційного

правопорушення, розроблення чіткої програми і плану заходів протидії корупції тощо;

– запровадженні нових європейських форм навчання, упровадження знеособлених форм перевірки та екзаменування, запровадження зовнішнього оцінювання з основних предметів на визначених етапах навчання, підвищити рівень викладання тощо;

– ініціювання регулярних зустрічей з адміністрацією ВНЗ щодо удосконалення навчального процесу, проведення моніторингу корупційних ризиків безпосередньо студентством, налагодження співпраці з громадськими організаціями тощо;

– запровадження е-декларування не лише для керівників ВНЗ та осіб, які виконують організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, а й до всіх викладачів.

Комплексний підхід цих та інших заходів, а також об'єднані зусилля відповідних держаних органів у сфері освіти, суб'єктів, які протидіють корупції, керівників та професорсько-викладацького складу ВНЗ, самого студентства, а також громадських організацій дозволить проводити ефективну роботу, спрямовану на подолання корупції у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Корупція у повсякденному житті українців: За що даємо хабарі? Кому і чому?: Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва: [Електронний ресурс], режим доступу: <http://dif.org.ua/article/koruptsiya-u-povsyakdenному-zhitti-ukraintsiv-za-shcho-daemo-khabari-komu-i-chomu345654>.

2. Указ Президента України від 4 квітня 1998 року № 367/98 «Про Концепцію боротьби з корупцією на 1998–2005 роки»: [Електронний ресурс], режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367/98>.

3. Заброта Д.Г. Державна антикорупційна політика в Україні: теорія, правова основа, інституціалізація [Текст]: монографія / Д. Г.Заброта ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Сімф. : Крим навчпеддержвидав, 2013. – 367 с.

4. Черненко Т.В. «Корупція в освітній галузі: загрози стратегічному розвитку українського суспільства». Аналітична записка: [Електронний ресурс], режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1154/>.

5. Бабенко К.А., Діденко Н.Г., Кондрашова М.В., Лазаренко С.Ж., Хрімлі О.Г., Яковець Н.І. «Прояви корупції в системі освіти: запобігання та протидія» Навчально-методичний посібник, ДВЗ «Університет менеджменту освіти» Національна академія педагогічних наук України, Київ, 2016, с. 79–85.